

בין הומור יוצרני להומור צורני

חלק ב'

על שטוז ועל חרוז אצל דתיה בן-דור

ד"ר צביה ולדן

כשיעל דר (תשס"ה, 2005) רצתה לסכם בשורה אחת את ספרה של דתיה בן-דור **ככה זה בעברית** (איורים מאת הלה חבקין, עם עובד, 1991) היא כתבה "שיעור מהנה בלשון". ואומנם, אין ספק שהעברית היא הגיבורה הראשית בספרים רבים של דתיה בן-דור, אלא שבניגוד למה שעלול לקרות מפעם לפעם בשיעור לשון בבית-הספר, בספרים אלה היא אף פעם לא משעממת. **ספר השטו"זים של דתיה** הוא דוגמה נפלאה לשיעור התעמלות בלשון ובהומור.

בשם המאמר מופיע צמד תארים הדורשים הסבר: יוצרני וצורני. אני מקפידה להשתמש בתואר 'יוצרני' (ולדן, בדפוס), על אף שעדיין לא התקבל בעברית. להגדרתי, יוצרנות היא תכונה ייחודית לילדים והיא מתארת את נטייתם ליחדש מילים בדרכם. לתכונה זאת שלושה מאפיינים: היא אוניברסלית, היא פורה מאוד, במיוחד **משתיים עד חמש** (צ'וקובסקי, תשמ"ו), והיא חולפת. על ההומור היוצרני כתבתי במאמר אחר המוקדש לספרו של מאיר שלו, **דוני ונומי והדב יעקב** (ראו בחוברת זו, בעמ' 5).

התואר 'צורני' מתאים להומור הלשוני של דתיה בן-דור כפי שהוא בא לידי ביטוי בספרה **ספר השטו"זים של דתיה**, והוא מתייחס למשחק בצלילים של הלשון יותר מאשר בגוני המשמעויות שלה. למעשה, יש מידה מסוימת של הקבלה בין ההבחנה יוצרני-צורני ובין ההבחנה בין גילאי היעד שאליהם הוא מופנה – ילדים צעירים שעדיין אינם כותבים – בהשוואה

לגדולים או בוגרים מהם. הגיל קשור למנגנון המייצר את ההומור: ילדים צעירים משתעשעים בשפה כחומר, לא תמיד תוך הבנה מוחלטת של אבני המשחק, ועושים זאת מבלי שיהיו להם בהכרח הכלים לשיים אותן. ילדים בוגרים כבר פנויים לשחק במשמעות, קשובים יותר לקשרים בין המילים, ומסוגלים לאתר דו-משמעות. כל זאת, בין השאר, בזכות העובדה שאוצר המילים שלהם גדול ורחב יותר, ולכן רבים יותר סיכוייהם לעמוד על התכונות הרשתיות שבמארג השפה, קרי, על הקשרים בין המילים לבין עצמן, וכך לחשוף ולגלות את האפיונים המערכתיים שלה.

ניתן גם לחלק את ההומור הלשוני לשני סוגים בהתאם למנגנונים הכרוכים בהפקתם: מנגנון אחד מתמקד במיוחד בקשר שבין צורה לצליל, בעוד שהאחר כרוך בעיקר ביחסים שבין הדיבור והשפה הכתובה, ליתר דיוק השפה המוסכמת. נקרא להם הומור שבעל-פה (שהוא צורני בעיקרו) והומור שבכתב (שהוא יוצרני בעיקרו), בהתאמה. מיותר לציין כי לא משתמע מהבחנה זאת כאילו כל כותב מתייחד בסוג אחד, ואף לא כי יש יצירות המבוססות על סוג אחד בלבד. בדרך כלל מעורבים שני הסוגים של ההומור זה בזה. כמו במקרים רבים המיון נועד לחדד את המודעות ולהגביר את הרגישות יותר מאשר לתייג את העבודות.

כאמור לעיל, העיקרון של הומור שבעל-פה אצל דתיה בן-דור בנוי על צליליות, לעתים תוך התעלמות מן המשמעות, ולפיכך היא קוראת לחרוזה שטוזים. דתיה הוגה שטוזים במלרע, ואילו אני – במלעיל. ההגייה במלרע באה להדגיש את החרוזה (שטוז – חרוז). ואילו ההגייה במלעיל באה להדגיש שמדובר במשחק ילדים, בשם של משחק, ואת אלה הוגים בדרך כלל במלעיל: כך למשל, *מח-בואים*, ולא *מחבו-אים*, *מ-סירות* ולא *מסידות* (הגופן המוטה מציין את ההברה המודגשת).

מה שמצחיק **בספר השטו"זים של דתיה** זה לא רק החרוזה, אלא גם אי-ההלימה (גונן, 1991), וליתר דיוק, היותו אוסף של היגדי "נונסנס". נונסנס הוא התואר שמעדיפה מירי ברוך (1985): "שירים כאלה אינם

שטויות ואינם דברי תפל. הם אינם חסרי שחר ואינם שירי הבל* ; הם אפילו לא נטולי היגיון – יש להם היגיון אחר, לעתים שרירותי, אבל לא תמיד. "אני אשתמש בשם "שירי אי-גיון", שכן לדעתי הוא מוצלח. אין פירושו שירים נטולי היגיון, אלא שירים המהווים אי של היגיון אחר. ואומנם, השטוים של דתיה מצייתים לארבעת הקריטריונים שברוך מביאה (בעקבות סיואל, שם) כמאפיינים של הסוגה. נדגים אותם אחד לאחד בעזרת שטוים מן הספר שבו אנו עוסקים :

1. משחק המפקיע מילים וביטויים מהקשרם על-ידי ניתוק הקשר שבין המילה או הדימוי ובין הדבר שאותו היא אמורה להביע:
"פעם מלפפון דיבר בטלפון"; "פעם חור נפל לבור".
2. אפקט קומי הנובע מהפתעה:
"פעם איש סרג כביש"; "פעם מחט עשתה מקלחת".
3. הפעלה של רגשות על-ידי ניכור או היתממות:
"פעם חגב ניגן בעוגב"; "פעם דג דג דג".
4. הימנעות משימוש במושגים מופשטים, וטיפול במושגים מוחשיים:
"פעם תפוח אכל דג-מלוח"; "פעם הר שחה בנהר".

נתבונן במבנה של הספר כולו, ונראה שניתן לתאר אותו בעזרת מעין נוסחה: שמונה שטוים, פזמון, וחוזר חלילה. גם לשטוים עצמו יש מעין מתכון: תבנית היסוד מורכבת בדרך כלל ממשפט בן ארבע או חמש מילים, שהראשונה ביניהן היא לעולם "פעם", ולטעמי בחירה זאת קוסמת לילדים שכן היא משחזרת פתיחה של אגדה בספרים או של סיפור בדרך שבו הם מספרים אותו. המשפטים הם כולם פועליים (כלומר, בנויים סביב פועל), ובתוך כל משפט יש חריזה פנימית (ראו את טור הנושא ואת טור ההרחבה המסומנים בטבלה):

---

* ברוך מזכירה גם את ההצעה לקרוא לשירי נונסנס שירי הבאי, קרי, שירי גוזמה בלשון חז"ל, שאני אוהבת מאוד, אך זאת מילה לא שקופה בעבור דוברי העברית, במיוחד בעבור הבוריינים (ולדן, תשנ"ו) המבלבלים אותה עם הווי...

מס' סודר	מילת זמן	נושא	פועל	הרחבה (מושא)
1	פעם	פרה	הלכה	למספרה
2		פרה	הלכה	על התקרה
3		בקבוק	הלך	לשוק

בדרך כלל מנוצל כל רעיון פעמים מספר, ראו דוגמאות 1-2 לעיל; 6-8; 9-11 להלן.

מס' סודר	מילת זמן	נושא	פועל	הרחבה (מושא)
4	פעם	איש	סרג	כביש
5		פשטידה	התנדנדה	בנדנדה
6		עיפרון	קיבל	כאב-גרון
7		ברוש	קיבל	כאב-ראש
8		דלת	קיבלה	נזלת
9		פיצה מרגריטה	אכלה	אבטיח בפיתה
10		פיצה נפוליטנה	התגלצ'ה	על בננה
11		פיצה פטריות	סרגה	צעף מאטריות

מפעם לפעם המשפטים ארוכים יותר: ראו דוגמאות 9, 11. הפזמון, שכאמור לעיל מופיע אחרי שמונה שטוזים, מאפיין את סוגת האי-גיון ומכריז עליה:

"שטויות! שטויות! זה לא יכול להיות! אז מה? זאת כל החכמה!"
עד כאן באשר להיבט המבני או הצורני של הספר.

מבחינת התוכן, השטוח פותח בצֵין זמן אחיד וקבוע, וממשיך במשפט חרוז לא ארוך, שההומור הנונסנסי שלו נוצר על-ידי שבירת כללים בשלושה אופנים (לא בהכרח מוציאים זה את זה):

- בבחירת הנושא, שלה קראתי 'כל ממזר נושא'. כלומר, כל שם, בין שהוא של חי או דומם, יכול להיות סוכן של פעולה – שבלול, חור או יום ראשון.
- בייחוס פעולה לסוכן שאינו נוהג או איננו מסוגל לעשותה – זית איננו אוכל אלא נאכל.
- בייצור פעולה שהתוצאה שלה איננה אפשרית – זית איננו יכול לבלוע בית. נבחן את שבירת הכללים האלה לאורך הספר.

נבדוק למשל את בחירת הנושא או מבצע הפעולה :

סה"כ	אחר – זמן, מקום	דומם, חפץ	ירק, פרי, צומח	בעל-חיים	אדם
	יום ראשון הר חור	אוטו אוטו-זבל אופניים בקבוק סיר מטאטא מחט מדחום מחברת עיפרון פשטידה פיצה (3) קציצה זרת, כובע גרב, דלת חלון, קיר	מלפפון זית דלעת גמבה מנגו צנונית תפוז אבטיח בננה תפוח תפוח-אדמה ברוש	גמל פרה(2) כבשה תרנגולת אתון סוס דג(2) צב פנתר פיל שבלול זבוב חגב	איש ניצה דתיה
54	3	21	12	15	3

מתוך 54 נושאים 18 בלבד מסוגלים ליזום פעולה – 3 אנשים ו-15 בעלי-חיים: מקטנים – חגב וזבוב – ועד גדולים – פנתר ופיל; מחיות בית ועבודה – תרנגולת, כבשה, גמל, סוס ואתון, ועד חיות מחמד – דג וצב. שני שלישים מן הנושאים האחרים הם מן הצומח – 11 ירקות וברוש בודד, וגם במקומות נוספים בספרות הילדים הם זוכים להאנשה. אבל הרשימה הגדולה מכולן היא דווקא זאת של הדוממים: כלי רכב (3), כלי מטבח או בית (5), כלי כתיבה (2); מאכלים מבושלים (3), חלקי לבוש (2), חלקי גוף ופריטים מן הבית (3). ואלה בדרך כלל מדברים פחות... אפילו חור והר נעשים נושאים בשטוזים של דתיה, וכן ביטויי זמן – יום ראשון.

השבירה השנייה של הכללים הפרגמטיים היא בייחוס פעולות מופרכות לנושא או לסוכן: "פעם מלפפון דיבר בטלפון"; "פעם אופניים צחצחו שיניים"; "פעם עיפרון קיבל כאב גרון".

ואילו שבירת הכללים מן הסוג השלישי מתבטאת בייחוס מושא בלתי אפשרי (אי אפשר לסרוג כביש), כלומר, בתיאור פעולות הזויות, שיש להן תוצאות בלתי אפשריות כמו: "פעם גמל בלע עמוד חשמל"; "פעם קציצה הטילה ביצה".

בין השטוזים יש כאלה הפונים לילדים, בהופכם את המציאות על-פיה: המדחום שבמקום למדוד חום, קיבל חום, או הדג שבמקום שידוגו אותו, דג דג בעצמו, והתרנגולת שבמקום להטיל ביצים קונה אותו במכולת. וכמובן יש גם כאלה הקורצים למבוגרים; כך למשל, יש הנוהגים לאכול תפוח שהושרה עם דג מלוח, ואצל דתיה: "פעם תפוח אכל דג מלוח", או למשל כשל לוגי חביב – "פעם חור נפל לבור".

הספר מיועד לילדים צעירים, וידיעת קרוא וכתוב איננה מעלה ואיננה מורידה את מידת ההנאה ממנו. גילוי נאות: כתבתי כמה מילים על גבי הכריכה שלו כשיצא לאור. ואף-על-פי-כן בחרתי להקדיש לו מאמר, לא רק בזכות ההומור הייחודי שלו, אלא בעיקר משום שהשטוזים הפכו לחלק מהתרבות הלשונית בגיל הרך, ובגנים רבים תמצאו פינות, שבהן מרבים הילדים לייצר ולאיר את ההברקות השטוזיות שלהם עצמם. החלק השני

של המאמר מוקדש לעניין זה, כלומר, הוא מעין ניסיון לאפיין את חלקם של הילדים בהומור זה כחלק מתרבות ילדית.

גן גִּפְסַנִית מחולון משתף את הציבור ביצירות של הלומדים בו ומגיש תערוכה ומצגת. בשני המקרים היצירתיות חוגגת, והאפשרות לצפות בהם היא ממש תענוג. www.edu-negev.gov.il/bs/gipsanit/oryanut/oryanut.htm

בתערוכה יש שטוזים כתובים בכתב ילדי ומאירים בציורים מעשי ידיהם של הילדים. עלי להודות על האמת, כי מבין 14 העבודות המוצגות בה, הצלחתי לפענח את הכתוב ב-6 בלבד, ו-5 מהן מוצגות להלן, כיוצרות מעין רצף התפתחותי:

<p>הראשון הוא צירוף ולא משפט, כנראה מגלשה טיפשה, וכן האיור השני, כנראה חלון ניפח בלון. המלל שטוזי, אך האיור סטטי</p>		
<p>מימין – כנראה עיפרון אכל קרון; משמאל – כנראה אווירון צייר בעיפרון. שני השטוזים בנויים כהלכה, וכן האיורים</p>		
<p>בשני איורים הופיע אותו מלל – סוס דהר על אוטובוס, ובשניהם האיור היה שטוח, כצפוי מילדים צעירים. בחרתי אחד, הכתוב בכתב ראי ובכתיב ילדי – סוס דאג אל אוטובוס. בשניהם קשה לזהות את הסוס. אך קל לראות את ההתפתחות בעימוד ובניצול המרחב.</p>		

במצגת יש שטוזים בכתב ילדי – חלקם מתוך הספר – כשלצידם מופיע 'תרגום' בכתוב מוסכם, מה שמקל על הקריאה, כמובן. האיורים המצורפים אליהם הם צמדי תמונות שהילדים בחרו מתוך מאגר ממוחשב, ולפיכך הם משקפים את המבנה של משפטי המלל – נושא, פעולה, מושא. למעשה אנחנו עדים להיבראותו של עולם זוטא המלווה את השטוזים ואת השטוזונים, הלא הם שומרי הסף של "מחסן השטוזים".* כדי לעמוד על עוצמת ההיקף של העיסוק בחריזה השטוזית, בדקתי את המופעים של שטוז – שטוזים במרשטת (=אינטרנט, באמצעות מנוע החיפוש של גוגל): ונמצאו 290-889 בהתאמה!

כמו כן סרקתי כמה אתרים אינטראקטיביים שבהם כותבים ילדים, וגם כאלה שבהם ההורים משתפים אלה את אלה ביצירות של ילדיהם שעדיין אינם כותבים בעצמם. יש לציין כי דתיה היא הרוח, הלב והשרירים של פעילות זאת, אך מה שמעניין אותנו זה היבול המכובד שהיא מפיקה מקוראיה ומקהל נאמניה. להלן כמה דוגמאות הלקוחות מתוך האתר הפורום "באופן טבעי":

http://www.beofen-tv.co.il/cgi-bin/chiq.pl?%E3%FA%E9%E4_%E1%EF_%E3%E5%F8

אומנם הדוגמאות המובאות בו מפי הילדים אינן מתועדות כך שניתן יהיה להסיק מהן מסקנות התפתחותיות, ואף-על-פי-כן ניתן לעמוד על מגמות כאלה. מעניין לגלות שילדים צעירים שולחים שטוזים שהם למעשה חרוזים ואין בהם הרכיב של שירי האי-גיון. כך, למשל, שולחת חגית, אמא של אלה בת השלוש וחצי את השטוז: "פעם אלה התחפשה לסינדרלה". ציין הזמן הפותח מכריז כביכול על שטוז, אך מה שבא בעקבותיו איננו אלא חרוז, בהחלט אפשרי מכל בחינה מעשית-פרגמטית. במילים אחרות, נטול חוש הומור... אבל דתיה מתקנת את המצב וכותבת לה: "פעם אלה רקדה עם פומלה". מפי ילדה אחרת, בת שלוש, רשמה האם: "אולי חווה תחתוך חלבה?" וגם מדוגמה זאת אנו למדים, שהעיקר החרוז... והצחוק? בצד.

* דמויות מתוך עֶרְכָּה: מחסן השטוזים של דתיה, הד ארצי, ללא ציון שנה

חודשיים מאוחר יותר כותבת אלה שנית: "פעם נחש ליקק דבש"; "פעם חמור טיפס על רמזור"; "פעם עץ עשה גרעפץ". הפעם כבר יש ליצירות של אלה אופי של אי-גיון, ודתיה משיבה לה בסיסמה חרוזה: "יום בלי שטוז זה ממש בזבוז!".

כאמור לעיל, לא תמיד אנחנו יודעים את גיל הכותב, אך תיף ומור הן כנראה גדולות יותר מאשר יוצרות השטוזים שהבאנו לעיל. והנה כשתיף (ללא ציון גיל) כותבת לדתיה: "פעם מלפפון הלך לישון ביום ראשון" היא אומנם שומרת על הציין הפותח, אך בונה שטוז בן שלושה איברים שבו היא משחזרת חלקי שטוזים מן הספר – "פעם מלפפון דיבר בטלפון"; "פעם יום ראשון הלך לישון". מלפפון ההולך לישון הוא אכן חרוז המקפל בתוכו אפיון של אי-גיון. אך אם הוא הולך לישון ביום ראשון, אין בכך כל רכיב של אי-גיון... דתיה עונה לה: "פעם צעיף העיף את תיף" וגם "פעם תיף דגרה על שזיף". ואנו רואים כיצד דתיה בוחרת בנושא או כמושא את שם הילד, אך שוברת את כללי ההיגיון הפשוט או הבריא (common sense).

כשמור כותבת לדתיה: "פעם שטוז המציא חרוז" נגלה שגם אצל דתיה קורה שהחרוז שבשטוז תופס עצמאות "פעם חמור נבח על מור", כלומר, אומנם החריזה קיימת, אך הפעולה היא בהחלט סבירה ואפשרית. מור כותבת שנית: "פעם כפתור דילג על חור", שטוז שבעיני דומה ל"פעם תפוח אכל דג מלוח", קרי, בנוי על היפוך של מצב קיים ומוכר. דתיה עונה לה בשטוז שטותי לכל דבר: "פעם חור התחיל לנחור".

גאיה בת השלוש שולחת לדתיה שטוזים רבים, ולעתים שולחת אותם בצרורות. היא תופעה מעניינת, שכן בולטת ההשראה שקיבלה לא רק מן השטוזים, אלא אף מן המבנה של הספר השלם. כשיש לה תבנית, היא מנצלת אותה כמה וכמה פעמים: ראו דוגמאות 14, 24, 26, 28, או למשל, 23, 30. 5 מתוך 19 השטוזים שגאיה שלחה לדתיה (בטבלה שלהלן) אינם שוברים שום כלל, ואולי משום כך גם אינם מצחיקים כלל ועיקר.

מספר סודר	השטוז	העיקרון שנשבר	קושי באי-גיון	קושי לשוני
12	פעם חרוז הלך לתפוז	הנושא – דומם		
13	פעם אישה אכלה פרעושה	מוסכמה		
14	פעם דייג אכל דג	אפשרי		
15	פעם איש צד עכביש	אפשרי		
16	פעם מזוודה קנתה גלידה	הנושא – דומם		חריזה תקנית לא טבעית
17	פעם עכביש הלך לטיבשיש	שם המקום מומצא		
18	פעם איש אכל כביש	פעולה מופרכת		
19	פעם צבעים הלכו לטיולים	הנושא – דומם		
20	פעם מגף הצטנן באף			
21	פעם פסנתר הלך לילד תר	הנושא - דומם		?
22	פעם חתול לא הסכים להיות חתול	?	?	
23	פעם ענת נפלה על סלט	?		
24	פעם גאיה אכלה פאפאיה	אפשרי		
25	פעם תפוז שתה חרוז	הנושא – פרי		
26	פעם קוטן (הכלבה) אכלה בוטן	אפשרי		
27	פעם עכבר רצה להיות מיותר	?	?	?
28	פעם נועם אכלה שקדיועם	אפשרי		מילה לא מוכרת
29	פעם שטוז המציא חרוז	הנושא - דומם		
30	פעם ענת הלכה בטעות על הסלט	?		ארוך מדי

גאיה צעירה מאוד ואכן, כשמשווים את יצירותיה עם אלה של יובל מיליק, שהיא כבר בכיתה ב', רואים שאצל הילדה המבוגרת יותר אין אף

חריגה מן הסוגה, וההערות המתבקשות כדי לערוך את החומרים שלה הן
מזעריות:

הערות עריכה	השטוז
בעברית תקנית גרב זה זכר	31. פעם גרב אכלה כלב
עדיף לא ליידע את חלון	32. פעם ארון היה על החלון
משחק יפה על הדמיון בצליל	33. פעם עץ מצץ מוצץ
	34. פעם עכברוש בלע ראש
	35. פעם זבוב בלע כרוב
	36. פעם סרגל התחתן עם מקל
	37. פעם אדמה שאלה "מה?"
	38. פעם ירח הזמין אורח
עדיף לא ליידע את ביצה	39. פעם מהביצה יצאה נוצה
	40. פעם חלב תפס גנב
	41. פעם צלחת עשתה מקלחת

יערה בת החמש וחצי וערן בן הכמעט שש (!) מדגימים שתי התנהגויות
של ילדים בגילם:

האחת, כשהם מייצרים סדרה של שטוזים, שכמעט לא צריך לערוך:

42. פעם ערן נרדם על ענן

43. פעם יואב רכב על כוכב

44. פעם שני רכבה על בלוני (החריזה קצת צולעת ולא ברור מי הוא בלוני)

45. פעם מאיה גרה בפאפאיה

46. פעם עדי עפה על גדי (החריזה טובה רק אם הוגים עדי במלעיל)

והאחרת, כאשר הם שוברים את כל שלושת כללי הפרגמטיקה שצינו

לעיל:

47. פעם שוורים שרו מזמורים

48. פעם אגן הצמיח גן

49. פעם אתון לא רצה לישון (צ"ל לא רצתה)
50. פעם גברת נשקה את הכינרת
- ערן כותב הרבה שטוזים 'שלמים', וגם 'חצאי שטוזים', כפי שהציעה אחת מן הכותבות לקרוא לשטוזים שאינם עונים על כל האפיונים.
51. פעם לאפרוח היה כוח (זה היה יכול להיות גם משפט פתיחה של סיפור)
52. פעם אפרוח בלבל את המוח (אותה הערה)
53. פעם בית אכל זית (בספר מופיע "פעם זית אכל בית"...))
54. פעם מזחלת צבעה את הדלת בצבע תכלת
55. פעם טוש אדום קיבל חום

בדוגמה 55 אנחנו רואים צירוף של תואר לנושא, המרחיב את אפשרויות היצירה (כלומר, החרוזה) של השטוזים. ילדים רבים מבקשים מדתיה שתשלח להם שטוז המתאים לשמם (ראינו קודם לכן דוגמאות לכך), וכשהחרוזה קשה במיוחד, היא נוקטת דרך זאת. ערן עשה כן באופן ספונטני, ואולי למד על כך מתוך הפורום.

נקנח בזוג נוסף הכותב לדתיה מבלי להזדהות בגיל – אב ובת? אם ובן? זוג הורים? – ושולח לפורום ארבעה שטוזים, שלא זו בלבד שהם שוברים כללים פרגמטיים, אלא שהם מנצלים השתמעויות חבויות, ובעיני הם יפים במיוחד:

56. פעם חצב שאל מה המצב (כי החצב מבשר את בוא הסתיו)
57. פעם קטר חיכה למחר (כי יש אור בקצה המנהרה)
58. פעם קיר ממש החוויר (כי הקיר לבן בדרך כלל)
59. פעם מפתח חיכה לאורח (ההאנשה יוצרת היפוך משעשע)

אומנם בין כותבי השטוזים שהגיעו אל האתר לא היו ילדים צעירים מבני שלוש, אבל לעומת זאת היו בו עדויות לרוב של הורים לפעוטות, המספרים כיצד הקטנטנים מדקלמים כבר בגיל שנה וחצי כל מיני שטוזים. כך אנחנו למדים כי החרוז הוא גם אמצעי לחשוף את הילד לצירוף שייתכן

כי בהתחלה איננו מצחיק אותו, וגם מעין אילוץ או כורח, ויש יאמרו סד, המביא את הילד לחקור מצבי שטות למיניהם, שבחלקם מצחיקים יותר מאחרים. התנהגות זאת קשורה לשני הפנים של החומרים האלה: החרוז והקצב המפתים לצד התוכן והדמויות המשטים.

בחרתי לעסוק בספר זה גם משום שהסוגה שאליה הוא שייך זוכה בימים אלה לפריחה. במקביל להופעתו של הספר בו עסקינן ראה אור ספר נוסף של דתיה בן-דור **אותיות מפטטות: לראות ולשמוע אותיות** (מודן, 2000. איורים: הלה חבקין). והנה, השנה למשל, התפרסמו שני ספרי ילדים המשלבים עיקרון אלפא-ביתי עם אפיונים של אי-גיון: **מפלצת משובצת מוגהצת מוצצים** (תמר אדר, הוצאת יסוד, 2005. איורים: שחר נבות), **אותיות במיץ שטויות** (רינת הופר, כנרת זמורה ביתן, דביר: תל-אביב, 2005). ספרים אלה יוצרים מעין סוגה של ספרי הבאי אלפא-ביתיים והם ראויים לעיון נפרד, ולפיכך אסתפק בטבלה משווה ביניהם, ולשאר עוד נידרש.

אותיות מפטטות	אותיות במיץ שטויות	מפלצת משובצת	ספר השטוזים	האפיון הכותר
דתיה בן-דור	רינת הופר	תמר אדר	דתיה בן-דור	כתיבה
הלה חבקין	רינת הופר	שחר נבות	אבנר כ"ץ	איור
+	+	+	+	אי-גיון
+	+	-	+	חריזה
+	+	+	-	סדר אלפא-ביתי
בחלק מן האותיות יש מעין סיפור	+	-	סכמה החוזרת על עצמה	מבנה

ועל זה נאמר "פעם סוגה כמעט כתבה טבלה".

ביבליוגרפיה:

- ברוך, מירי. תשמ"ו, 1985. **סוגיות וסוגים בשירת ילדים**. אוניברסיטה משודרת. תל-אביב: משרד הביטחון.
- ברוך, מירי. תשנ"ב. הומור בספרות ילדים. **ספרות ילדים ודרכי הוראתה במוסדות להכשרת עובדי הוראה**. ירושלים: מופ"ת.
- גונן, רות. 1991. הומור כתוצאה של אי-הלימה והפונקציות שהוא ממלא בשירי ילדים לגיל הרך. **מעגלי קריאה**, 20. עמ' 47-65.
- ולדן, צביה. תשנ"ו. "ניצני אוריינות, אוריינות ובוריינות" בתוך: **מדיבור לכתובה**. בעריכת נורית פלד וצביה ולדן. (עמ' 263-280).
- ירושלים: הוצאת כרמל והמכללה לחינוך ע"ש דוד ילין.
- ולדן, צביה (בדפוס). **שורשים פורחים: על לשון הילדים ומצבה של העברית**. בעריכת גיורא רוזן. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- משיח, רחל. תשמ"ז. "איפיוני לשון פונולגיים ומורפולוגיים אצל עודד בורלא" בתוך: **עיונים בספרות ילדים**, 3, עמ' 27-38.
- משיח, רחל. 1985. "מוזרויות לשון אצל עודד בורלא?" בתוך: **ספרות ילדים ונוער**, י"א (ד'), עמ' 23-26, 46.
- צ'וקובסקי, קורניי. תשמ"ו. **משתיים עד חמש: ההתפתחות הלשונית של ילדים**. מרחביה: ספרית פועלים.